
VI. Locul și rolul lui Socrate în afirmarea „științei“ politice

Petre Dumitrescu

Socrate (470-399 î.Hr.) a fost un iluminat, un creator de religie a rațiunii, un inițiat. A avut o influență covârșitoare asupra oamenilor politici din vremea sa (470 î.Hr.). Făcea parte dintr-o familie modestă (numele metodei sale vine de la mama sa, care era moașă: *maieutike techné*). O dată cu Socrate, filosofia grecească și-a întors privirea dinspre cer către ființa umană: adevărul nu se află în afara noastră, ci în lăuntru nostru, interioritatea este superioară exteriorității.

Trăind cam în aceeași perioadă cu sofiiștii, Socrate manifestă unele asemănări cu aceștia, însă doar de ordin formal, ceea ce nu justifică sub nici un fel încadrarea lui Socrate printre sofiiști. Există diferențe esențiale între Socrate și sofiiști, iar aceste diferențe le regăsim la toate nivelele discursului socratic (metafizic, epistemologic, antropologic etc.). În primul rând, Socrate a promovat valoarea pozitivă, obiectivă și universală a conceptului, iar prin optimismul său gnoseologic, s-a opus subiectivismului și sceticismului sofiiștilor.

Pentru Socrate, spre deosebire de sofiiști, natura omului nu se realizează prin dezlănțuirea forței și a pasiunilor, ci printr-o viață trăită rațional conform dreptății și binelui.

Socrate n-a scris nimic, pentru că ambiția lui era să nu- i învețe pe oameni o anumită filosofie, ci o tehnică de a descoperi adevărul ce sălășluiește în conștiința fiecărui om. El împărțea ideile sale pe cale orală, discutând cu oamenii cei mai feluriți ca vârstă, pregătire culturală și din diverse straturi sociale. În aceste discuții, el viza să surprindă, sub învelișul aparențelor subiective, acel ceva comun, generalul și esențialul, aflate în interioritatea cea mai profundă a fiecărui om și care fac posibile conceptele, noțiunile.

Trăsăturile morale impresionante ale lui Socrate au fost evidențiate în cursul procesului care i s-a intentat, fiind acuzat că a încercat să impună noi zei în cetate și să corupă tineretul. În fapt, el voia să- i învețe pe tineri, pe baza metodei sale, să distingă între bine și rău, între drept și nedrept. La proces, Socrate ia cuvântul în apărarea sa

numai pentru a respecta procedura legală, arătând care a fost scopul vieții sale. El înțelege că procesul are o valoare simbolică, știe sentința, surâde ironic judecătorilor și îi iartă pe acuzatori. A înfruntat moartea cu calm, supunându-se legilor cetății, afirmând că deși legile sunt strâmbe, nedrepte, ele trebuie respectate. Mai bine să te supui unei legi nedrepte, decât să trăiești într-o cetate fără lege. La proces, Socrate s-a ridicat împotriva ignoranței, văzând în acuzatorii și judecătorii săi doar niște oameni care se înșelau în ceea ce privește vinovăția lui.

În planul gândirii filosofice, Socrate își propune drept scop crearea adevăratei științe, știința morală, a binelui, de care depinde și buna organizare și funcționare a cetății. Dacă oamenii cultivă și se supun exigențelor virtuții, atunci și cetatea se află în ordine, pentru că oamenii buni fac o cetate bună. Noua știință are la bază principiul *“cunoaște-te pe tine însuși!”*, în virtutea căruia în cunoașterea lumii trebuie să pornim de la subiect, de la cel care emite discursul despre lume, care spune că este ceea ce este. Cunoașterea de sine este izvorul dobândirii adevărului și binelui, pentru că temeiul lor se află în cel ce cunoaște. Necunoașterea ne menține sub influența răului: *“Nimeni nu greșește de bună voie”*. Cel care înfăptuiește răul îl săvârșește pentru că nu știe ce este binele. În vederea determinării binelui și, în general, a descoperirii în om a fundamentelor care fac posibilă cunoașterea și acțiunea acestuia, Socrate a inițiat o metodă de dobândire a adevărului – *maieutike tehne*. Această metodă se definește prin patru momente esențiale: ironia, maieutica propriu-zisă sau „arta moșitului ideilor” și, în final, inducția și definiția conceptelor.

Prin procedeele acestei metode, care a făcut carieră în istoria gândirii, Socrate stabilea conținutul noțiunilor utilizate de știința moralei, care se identifica și cu știința

politicii. Prin urmare, studiul interiorității omului urmărea, la Socrate, desprinderea elementelor universale și necesare specifice cunoașterii umane. Adevărul este ascuns în conștiința fiecăruia dintre noi, și trebuie descoperit prin maieutică, la care participă simultan, printr-o artă meșteșugită a dialogului, atât profesorul, cât și discipolul. În acest sens, Socrate îi învâța pe elevi nu o anumită filosofie, ci arta filosofării, spunând: *“Eu însumi nu posed nici o înțelepciune care să poată fi comunicată”*. Socrate aprecia că omul, prin natura sa, dorește împlinirea binelui propriu. Binele poate fi cucerit numai prin cunoașterea rațională. Prin acest mod de a concepe fundamentarea științei binelui, Socrate este

considerat inițiatorul poziției intelectualiste în domeniul eticii. El credea că este posibilă, prin cunoaștere, ceea ce s-a numit o *Ethica magna* (Marea etică), capabilă să impună în lume dreptatea și binele. Prin intelectualismul poziției sale etice, Socrate a conferit rațiunii un rol dominant, ignorând faptul că afectivitatea sau voința pot, în unele cazuri, să corupă rațiunea. Nu este suficient ca cineva să știe ce e binele pentru a și îl practica. De multe ori, oameni care știu ce este binele, fac răul. În orice caz, meritul lui Socrate este acela că, subliniind necesitatea cunoașterii conținutului noțiunilor morale, a pus în evidență condiția necesară, dar nu și suficientă a practicării binelui și, în general, a oricărei valori morale.

Gândirea lui Socrate privind problemele cetății se exprimă pe un plan mai mult moral decât politic, plasând politicul sub semnul exigenței etice. Condamnarea lui Socrate se explică prin aceea că democrația se teme de toți aceia care, sub pretextul libertății de gândire, riscă să compromită ordinea stabilită în cetate, care este mai mult morală și religioasă decât politică.

